BUDJET MABLAG‘LARIDAN FOYDALANISH NATIJADORLIGINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Daminov Asomiddin Xudoyberdi o‘g‘li
QarDU tadqiqotchisi
asomiddindaminov70@gmail.com
0009-0001-7039-790X

Annotatsiya: Mazkur tezisda budjet mablag‘laridan foydalanish natijadorligini baholashning mazmuni, mezonlari va amaliy ko‘rsatkichlari tahlil qilingan. Budjet mablag‘larining to‘liq o‘zlashtirilishi yuqori natijadorlikni avtomatik ravishda anglatmasligi, shu sababli moliyaviy ijroni xizmat hajmi, sifati, qamrovi va belgilangan maqsadli ko‘rsatkichlar bilan birgalikda baholash zarurligi asoslangan. Xalqaro davlat moliyaviy boshqaruvi amaliyoti asosida budjet dasturlarining natijadorligini muntazam o‘lchash, baholash ma’lumotlarini boshqaruv qarorlariga kiritish va raqamli monitoringni kuchaytirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: budjet mablag‘lari, natijadorlik, samaradorlik, budjet dasturlari, indikator, monitoring, davlat xarajatlari, xizmat sifati, hisobdorlik.

Аннотация: В данном тезисе проанализированы содержание, критерии и практические показатели оценки результативности использования бюджетных средств. Обосновано, что полное освоение бюджетных средств автоматически не означает высокой результативности, в связи с чем финансовое исполнение необходимо оценивать в совокупности с объемом и качеством государственных услуг, охватом населения и достижением установленных целевых показателей. На основе международной практики государственного финансового управления разработаны предложения по регулярному измерению результативности бюджетных программ, использованию результатов оценки при принятии управленческих решений и усилению цифрового мониторинга.

Ключевые слова: бюджетные средства, результативность, эффективность, бюджетные программы, индикатор, мониторинг, государственные расходы, качество услуг, подотчетность.

Abstract: This thesis analyzes the content, criteria, and practical indicators for assessing the effectiveness of budgetary fund utilization. It substantiates that the full utilization of budgetary funds does not automatically imply high effectiveness; therefore, financial execution should be assessed together with the volume and quality of public services, population coverage, and achievement of established target indicators. Based on international public financial management practices, proposals are developed to regularly measure the performance of budget programs, incorporate evaluation results into management decisions, and strengthen digital monitoring.

Keywords: budgetary funds, effectiveness, efficiency, budget programs, indicator, monitoring, public expenditure, service quality, accountability

© 2026Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Davlat xarajatlarining asosiy maqsadi moliyaviy resurslarni sarflashning o‘zi emas, balki ushbu resurslar hisobidan belgilangan davlat vazifalarini samarali bajarish va kutilgan natijalarga erishishdan iborat. Shu bois budjet mablag‘laridan foydalanish natijadorligini baholash davlat moliyaviy boshqaruvining muhim elementi hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi budjet jarayonining huquqiy asoslarini belgilab, budjet mablag‘laridan foydalanish ustidan boshqaruv va nazoratni amalga oshirish uchun zamin yaratadi [1].

Natijadorlikni baholashdagi muhim masala — moliyaviy ko‘rsatkich bilan yakuniy natijani farqlashdir. O‘zlashtirish darajasi yuqori bo‘lgan budjet dasturi ham maqsadli ko‘rsatkichlarga erishmagan bo‘lishi mumkin. Aksincha, mablag‘lardan tejamkor foydalanilgan, belgilangan natijaga o‘z vaqtida erishilgan dastur davlat xarajatlari nuqtayi nazaridan yuqoriroq natijadorlikni ko‘rsatishi mumkin. Demak, baholash tizimi xarajat va natija o‘rtasidagi bog‘liqlikni aks ettirishi kerak.

OECDning budjet boshqaruvi bo‘yicha tavsiyalarida budjet qarorlarini natijadorlik to‘g‘risidagi axborot bilan ta’minlash va budjet ijrosini faol monitoring qilish muhim yo‘nalishlar sifatida qayd etiladi [2]. World Bank esa davlat xarajatlarini boshqarishda operatsion samaradorlik va strategik resurs taqsimoti bilan bir qatorda natijalarga erishishga e’tibor qaratadi [3].

PEFA 2016 tizimida budjet ishonchliligi, shaffoflik, budjet ijrosining prognoz qilinuvchanligi va nazorat qilinishi kabi ko‘rsatkichlarning alohida baholanishi [4] natijadorlikni o‘lchashning kompleks bo‘lishi lozimligini ko‘rsatadi. IMF Fiscal Transparency Handbook esa budjet axborotining to‘liq va ishonchli bo‘lishi boshqaruv qarorlarining sifatiga ta’sir qilishini ta’kidlaydi [5].

1-jadval.

Budjet dasturlarining natijadorligini baholash ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich guruhi	Asosiy indikator	Mazmuni
Moliyaviy	O‘zlashtirish darajasi	Amaldagi xarajatlarning ajratilgan mablag‘larga nisbati
Tejamkorlik	Xarajatlar tafovuti	Reja va amaldagi xarajatlar o‘rtasidagi farq
Mahsulot	Xizmat yoki ish hajmi	Budjet mablag‘i hisobidan yaratilgan bevosita natija
Sifat	Xizmat sifati	Ko‘rsatilgan xizmatning belgilangan sifat mezonlariga muvofiqligi
Qamrov	Foydalanuvchilar ulushi	Davlat xizmatidan foydalanganlar qamrovi
Natija	Maqsadli indikator bajarilishi	Belgilangan yakuniy ko‘rsatkichning bajarilish darajasi
Vaqt	Ijro muddati	Rejalashtirilgan va amaldagi muddatning mosligi

Budjet dasturi uchun indikatorlarni tanlashda ularning o‘lchanishi, mazmunan aniq bo‘lishi va ma’lumotlarni muntazam olish imkoniyati muhim. Har bir dastur uchun boshlang‘ich holat va maqsadli

© 2026Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

qiymat belgilanishi, yil yakunida esa erishilgan natija bilan taqqoslanishi kerak. Bu usul budjet tashkilotining natijadorlik bo‘yicha mas’uliyatini aniqroq belgilaydi.

Natijadorlikni soddalashtirilgan tarzda quyidagi nisbat bilan ifodalash mumkin: S = N / X. Bu yerda S — xarajat samaradorligi, N — erishilgan natija, X — sarflangan budjet mablag‘i. Masalan, bir xil turdagi xizmatni ko‘rsatuvchi dasturlarni taqqoslashda bir birlik natijaga qancha mablag‘ sarflangani qo‘shimcha analitik mezon bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Biroq ko‘rsatkich turli sifat va mazmunli natijalarni to‘liq almashtirmasligi sababli uni boshqa indikatorlar bilan birgalikda qo‘llash lozim.

Natijadorlikni baholashning amaliy qiymati baholash natijalaridan keyingi budjet qarorlarida foydalanilganda namoyon bo‘ladi. Yuqori natijadorlikka ega dasturlarni davom ettirish yoki kengaytirish, o‘rta natijadorlikdagi dasturlarda boshqaruv jarayonlarini yaxshilash, past natijadorlikdagi dasturlarda esa xarajatlar tarkibi va ijro mexanizmini qayta ko‘rib chiqish mumkin. Shu tariqa baholash budjet jarayonining yakuniy hisobot bosqichidan keyingi rejalashtirish bosqichiga qayta ulanadi.

Davlat xaridlarida ham natijadorlik va tejamkorlikni birgalikda baholash muhim. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat xaridlari to‘g‘risida”gi Qonunida oqilonalik, tejamkorlik, samaradorlik, ochiqlik, raqobat va xolislik tamoyillari belgilangan [6]. Mazkur tamoyillarni amaliy indikatorlar bilan bog‘lash xarid jarayonining faqat qonuniyligini emas, iqtisodiy natijasini ham baholash imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalar budjet natijadorligini monitoring qilish uchun ma’lumotlarni tezkor yig‘ish va birlashtirish imkonini beradi. Budjet mablag‘larining o‘zlashtirilishi, maqsadli indikatorlar, ijro muddatlari va xizmat qamrovi bir axborot muhitida kuzatilsa, rejalashtirilgan ko‘rsatkichlardan og‘ishlarni o‘z vaqtida aniqlash mumkin. Natijada monitoring faqat hisobot davri yakunidagi nazorat emas, balki boshqaruv qarorlarini joriy tartibda tuzatish vositasiga aylanadi.

Raqamli monitoringda moliyaviy indikatorlar bilan natijaviy indikatorlarning birgalikda kuzatilishi ayniqsa muhim. Faqat o‘zlashtirish darajasiga asoslangan dashboard dastur haqida to‘liq tasavvur bermaydi. Shu sababli moliyaviy ijro, xizmat hajmi, sifat, qamrov, maqsadli natija va vaqt ko‘rsatkichlari yagona panelda aks ettirilishi maqsadga muvofiq.

Budjet mablag‘laridan foydalanish natijadorligini oshirish uchun budjet dasturlari bo‘yicha minimal natijadorlik indikatorlari to‘plamini joriy etish; moliyaviy va natijaviy ijroni birgalikda hisobot qilish; baholash natijalarini keyingi yil budjet so‘rovlarini ko‘rib chiqishda hisobga olish; yuqori va past natijadorlikdagi dasturlarni differensial tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Shuningdek, ichki audit va monitoring natijalarini budjet dasturlarini baholash tizimiga kiritish zarur. INTOSAI davlat sektoridagi auditning tizimli va xolis baholashga asoslanishini qayd etadi [7]. Shu asosda audit natijalari moliyaviy intizom ko‘rsatkichi sifatida emas, balki kelgusi boshqaruv qarorlarini takomillashtirish uchun analitik axborot sifatida ham ishlatilishi mumkin.

Xulosa

Budjet mablag‘laridan foydalanish natijadorligini baholashda o‘zlashtirish darajasi, tejamkorlik, xizmat hajmi, sifat, qamrov, maqsadli ko‘rsatkichlarning bajarilishi va ijro muddati kabi indikatorlarni birgalikda qo‘llash zarur. Bunday kompleks yondashuv budjet mablag‘larining moliyaviy harakatini yakuniy natija bilan bog‘lash imkonini beradi.

Tadqiqot natijasida baholash natijalarini keyingi budjet qarorlariga qayta bog‘lash, natijadorlik indikatorlarini standartlashtirish va raqamli monitoringdan foydalanish budjet mablag‘laridan foydalanish sifatini oshirishning ustuvor yo‘nalishlari sifatida belgilandi. Bu yondashuv davlat

© 2026Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

xarajatlarida hisobdorlikni kuchaytirish va “mablag‘ni sarflash”dan “mablag‘ evaziga natijaga erishish” tamoyiliga o‘tishni jadallashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. O‘zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi. O‘RQ-360-son, 26.12.2013. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi — LexUZ.
2. OECD. Recommendation of the Council on Budgetary Governance. OECD/LEGAL/0410. Paris: OECD, 2015.
3. World Bank. Public Expenditure Management Handbook. Washington, DC: World Bank, 1998. ISBN 0-8213-4297-5.
4. PEFA Secretariat. PEFA 2016: Framework for Assessing Public Financial Management. Second Edition. Washington, DC, 2016.
5. International Monetary Fund. Fiscal Transparency Handbook 2018. Washington, DC: IMF, 2018. DOI: 10.5089/9781484331859.069.
6. O‘zbekiston Respublikasi. “Davlat xaridlari to‘g‘risida”gi Qonun. O‘RQ-684-son, 22.04.2021. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi — LexUZ.
7. INTOSAI. ISSAI 100: Fundamental Principles of Public-Sector Auditing. International Organization of Supreme Audit Institutions.

© 2026Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.